

Nr 5

Utlåtande i anledning av framställning från fullmäktige i riksbanken om förflyttning av riksbankens sedeltryckeri till Tumba m. m.

Fullmäktige i riksbanken har i skrivelse till bankoutskottet den 17 januari 1968 framlagt förslag om att riksbankens sedeltryckeri skall flyttas till Tumba och inom ramen för AB Tumba bruk organisatoriskt samordnas med riksbankens pappersbruk.

Fullmäktiges skrivelse fogas till detta utlåtande såsom *bilaga 1*. I skrivelsen åberopas ett betänkande, »Sedeltryckeriutredningen 1965», vilket i september 1967 avgivits av tre 1965 av fullmäktige tillkallade utredningsmän. Betänkandet, som publicerats separat i offsettryck, återges ej här; dess innehåll refereras utförligt i fullmäktiges skrivelse. Vidare åberopas en ritningsbilaga till betänkandet, vilken icke heller återges här, samt ett protokoll fört vid sammanträde med lokala företagsnämnden vid sedeltryckeriet den 19 december 1967 och här bifogat såsom *bilaga 2*.

I skrivelsen hemställer fullmäktige, att bankoutskottet skall föreslå riksdagen besluta att riksbankens sedeltryckeri skall förläggas till Tumba och att det där skall få ankomma på AB Tumba bruk att i huvudsaklig överensstämmelse med vad utredningsmännen och fullmäktige föreslagit vidtaga de åtgärder som därav föranledes.

Förslagets bakgrund och huvudsakliga innebörd

Utredningen och det därpå grundade förslaget har föranletts av riksdagens beslut hösten 1964 (BaU:s utl. nr 47), att bankofullmäktige skulle utreda frågorna om en av dem förordad förflyttning av riksbankens sedeltryckeri till Tumba och om AB Tumba bruks framtida ställning. Bolaget hade tillkommit på grundval av riksdagens beslut våren 1963 (BaU:s utl. nr 15) om en väsentlig utbyggnad av riksbankens pappersbruk i Tumba och brukets överförande till bolagsform. 1964 års beslut innefattade att denna utbyggnad på förekommen anledning inställdes. Samtidigt avvisades fullmäktiges förslag om att driften vid bruket skulle fortgå endast på kort sikt, på basis av ett slututnyttjande av dess kapitalutrustning. Enligt riksdagens mening borde bruket om möjligt bibehållas på längre sikt. Pappersbruket överläts 1963 till AB Tumba bruk men arrenderas och drivs sedan 1964 av riksbanken.

En förflyttning av sedeltryckeriet, f. n. beläget vid Norr Mälarstrand i Stockholm i samma kvarter som mynt- och justeringsverket, anses förr eller senare bli nödvändig med hänsyn till att stadsplanen torde omöjliggöra en så småningom erforderlig utbyggnad av tryckeriet. Pappersbruket tillverkar förutom sedelpapper vissa andra högvärdiga papperssorter för avsalu. Dess produktion är mycket liten och kan befaras på längre sikt bli olönsam. Förläggningen av sedeltryckeriet till Tumba möjliggör en integration av de båda företagen, vilken beräknas medföra betydande kostnadsbesparingar genom minskat personalbehov etc. (ca 450 000 kr. per år enligt 1965 års pris- och lönenivå) och dessutom produktionsmässiga fördelar. De erforderliga investeringarna, främst i byggnader, får enligt den gjorda lönsamhetsberäkningen begränsad räntabilitet. Varje annat alternativ för sedeltryckeriets flyttning kan emellertid förmodas bli ekonomiskt ofördelaktigare.

En flyttning till Tumba även av postverkets frimärkstryckeri har övervägts men betraktas inte som motiverad. Däremot bedömes en motsvarande flyttning av myntverkets mynt- och medaljtillverkning vara fördelaktig. Ett inordnande av denna tillverkning i AB Tumba bruks rörelse anses inte möta några konstitutionella hinder. Något förslag i ämnet framläggs inte, eftersom frågan om mynt- och medaljframställningens organisation är föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Den utvidgade tillverkningsenheten i Tumba föreslås vara organiserad i bolagsform. En nybyggnad för sedeltryckeriet har planerats på sätt närmare framgår av ritningsbilagan till betänkandet. En 1700-talsbyggnad, beträffande exteriören kulturhistoriskt skyddad, avses invändigt bli ombyggd till huvudkontor. Sammanlagt räknas med byggnadsinvesteringar till en kostnad av drygt 15 milj. kr. (1967 års prisnivå). En planerad byggnad för mynt- och medaljtillverkningen skulle kosta drygt 3 milj. kr. Vissa maskininvesteringar förutsätts även komma till stånd. Även frågor om rekrytering och vidareutbildning av personal samt beredande av bostäder åt de anställda behandlas. AB Tumba bruks nuvarande aktiekapital, 25 milj. kr., är till huvudsaklig del disponibelt för utbyggnaden. Någon minskning av aktiekapitalet bör enligt fullmäktiges mening inte aktualiseras nu. Sedeltryckeriets utrustning föreslås övertas av bolaget mot ersättning till riksbanken. Den ändrade organisationsformen avses inte skola medföra försämrade villkor för den berörda personalen; vilka villkor som skall gälla är emellertid en avtalsfråga. Utflyttningen skall enligt förslaget genomföras snarast och senast år 1970.

Yttrande över sedeltryckeriutredningens betänkande

Lokala företagsnämnden vid sedeltryckeriet avråder, på grunder som framgår av det bifogade protokollet, bestämt från att tryckeriet flyttas till

Tumba innan en förutsättningslös utredning gjorts angående möjligheterna för tryckeriet att bli kvar på nuvarande plats. Om en utflyttning blir nödvändig bör den enligt företagsnämndens uppfattning ske tidigast 1973. Vidare anses sedeltryckeriet under alla förhållanden böra behålla sin nuvarande företagsform.

Utskottet

Den utredning rörande flyttning av riksbankens sedeltryckeri till Tumba varpå bankofullmäktiges framställning är baserad har kommit till på grundval av riksdagens beslut år 1964, när frågan om den framtida driften vid riksbankens pappersbruk i Tumba senast behandlades av riksdagen. Utskottet uttalade då (utl. 1964 nr 47), att det enligt dess mening stod klart att betydande fördelar skulle stå att vinna därest sedeltryckeriet förlades till Tumba i direkt anslutning till pappersbruket. Det material som nu framlagts styrker utskottet i denna uppfattning. Av särskild vikt är att det synes uppenbart att sedeltryckeriet inte i längden kan kvarstanna på nuvarande plats i det centrala Stockholm. Inget annat alternativ till ny förläggning av tryckeriet torde rimligen kunna bli så fördelaktigt som det nu föreslagna. Att räntabiliteten hos de investeringar som flyttningen påkallar förefaller att bli begränsad utgör mot denna bakgrund inget argument mot flyttningen. Till de ekonomiska konsekvenser för riksbankens industriella verksamhet som nu är direkt mätbara kommer de fördelar som kan väntas följa av det nya integrerade pappersbruks- och tryckeriföretagets ökade konkurrensmöjligheter på marknaden för de kvalificerade produkter som tillverkningen avser.

Fullmäktiges förslag vilar på en utredning, som utskottet finner grundlig och övertygande. Förslagets innebörd framgår klart av fullmäktiges bifogade framställning och har dessutom summariskt redovisats ovan. Utskottet finner därför inte anledning att här genomgå detaljerna i förslaget utan kan i huvudsak inskränka sig till att tillstyrka detta. Utskottet förutsätter att det skall bli möjligt att genom förhandlingar med de anställdas organisationer lösa de problem rörande personalens anställningsvillkor som är förknippade med den avsedda ändringen av sedeltryckeriets företagsform. Att närmare ta ställning till byggnadsfrågor etc. bör på sätt fullmäktige angivit ankomma på AB Tumba bruk. Eftersom en flyttning av myntverkets mynt- och medaljframställning till Tumba synes förknippad med avsevärda fördelar emotses utskottet med intresse Kungl. Maj:ts beslut om lokaliseringen och organisationen av denna verksamhet. Beträffande de ekonomiska dispositioner som blir aktuella vill utskottet endast uttala, att utskottet i likhet med fullmäktige anser det lämpligt att AB Tumba bruks aktiekapital tills vidare förblir oförändrat.

Utskottet hemställer,

att riksdagen med bifall till fullmäktiges i riksbanken förevarande framställning måtte besluta, att riksbankens sedeltryckeri skall förläggas till Tumba och att det skall få ankomma på AB Tumba bruk att i enlighet med vad ovan anförts vidtaga de åtgärder som därav föranledes.

Stockholm den 13 februari 1968

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Ståhle (s), Palm (s), Åkerlund (h), Hilding (fp), Nils Theodor Larsson (cp), Lundin (s), Enarsson (h) och Larfors (s);

från a n d r a kammaren: herr Regnéll (h), fru Renström-Ingenäs (s)*, herrar Hagnell (s), Berglund (fp), Franzén i Motala (s), Bengtsson i Landskrona (s)*, Sjönell (cp)* och Ullsten (fp).

* Ej närvarande vid justeringen.

Till Riksdagens Bankotskott

I skrivelse till Bankotskottet den 5 november 1964 angående Tumba pappersbruk upptog fullmäktige i riksbanken frågan om förflyttning av riksbankens sedeltryckeri från kvarteret Kungl. Myntet vid Norr Mälarstrand i Stockholm till Tumba. Fullmäktige berörde i sin skrivelse, vilken in extenso bifogats Bankotskottets utlåtande nr 47 år 1964, tidigare i frågan förda diskussioner och överväganden och konstaterade därvid att sedeltryckeriet senast i början av 1970-talet måste ha beretts ökade lokalutrymmen samt att det inte kunde påräknas att erhålla dessa utrymmen på tryckeriets nuvarande tomt. Under hänvisning bl. a. till att riksbanken i Tumba förfogar över erforderlig tomtmark för ett nytt sedeltryckeri och till de fördelar som en förflyttning av tryckeriet dit skulle medföra för riksbanken genom kostnadsbesparingar vid en samordning av driften vid pappersbruket med tryckerirörelsen hemställde fullmäktige, att Bankotskottet skulle föreslå riksdagen besluta sedeltryckeriets förläggning till Tumba och bemyndiga fullmäktige att utarbeta erforderliga förslag härför. Beträffande den närmare motiveringen till framställningen torde få hänvisas till fullmäktiges förenämnda skrivelse.

Bankotskottet framhöll i sitt ovan omförmälda utlåtande, att frågan om betingelserna för fortsatt drift vid pappersbruket borde bedömas i sammanhang med förslaget om utflyttning av sedeltryckeriet. Utskottet konstaterade emellertid, att även om sådana utredningar och kalkyler icke föreläge som finge anses erforderliga för ett slutligt ställningstagande rörande sedeltryckeriets lokalisering det enligt utskottets mening stode klart att betydande fördelar skulle stå att vinna därest sedeltryckeriet förlades till Tumba i direkt anslutning till pappersbruket. Utskottet förordade under hänvisning härtill att fullmäktige skulle få i uppdrag att verkställa utredning rörande förflyttningen av tryckeriet till Tumba. De i fullmäktiges skrivelse berörda frågorna om lämpligheten av dels ett eventuellt sammanförande av postverkets frimärkstryckeri med sedeltryckeriet och dels om en bibehållen lokal samordning mellan sedeltryckeriet och myntverket borde enligt utskottets mening beaktas vid den föreslagna utredningen.

Med bifall till utskottets förslag beslöt 1964 års riksdag bemyndiga fullmäktige att i enlighet med vad utskottet i utlåtandet anfört verkställa utredning rörande förflyttning av sedeltryckeriet till Tumba.

I anledning härav beslöt fullmäktige den 18 februari 1965 att uppdraga åt verkställande direktören vid AB Tumba bruk Lennart Schotte, direktören vid sedeltryckeriet Sven Gideon och kamreraren vid bruket Wilhelm Petri att verkställa den av riksdagen begärda utredningen. Beträffande frågan om ett eventuellt sammanförande av sedeltryckeriet med postverkets frimärkstryckeri och/eller med

myntverket skulle utredningsmännen samråda med den kontaktman, som poststyrelsen komme att utse, respektive med dem som inom statskontoret utredde frågan rörande myntverkets framtida organisation och placering.

Efter fullgjort uppdrag har utredningsmännen till riksbankschefen överlämnat sitt i september 1967 undertecknade betänkande, vari avhandlats samtliga de frågor som omfattats av det meddelade utredningsuppdraget. Under utredningens gång har förutsatt samråd skett med representanter för postverket och statskontoret beträffande eventuell förflyttning till Tumba av frimärkstryckeriet, respektive myntverkets mynt- och medaljtillverkning, varjämte expertis anlitas på organisations-, administrations- och byggnadstekniska frågor som sammanhängt med utredningsuppdraget.

Den lokala företagsnämnden vid sedeltryckeriet har sedermera behandlat frågan om flyttning av sedeltryckeriet till Tumba och vissa därmed sammanhängande spörsmål på sätt närmare framgår av protokoll fört vid sammanträde med nämnden den 19 december 1967.

Utredningsmännens utredning och förslag

a) *Sedeltryckeriet.* Utredningsmännen har utgått från de synpunkter beträffande sedeltryckeriets förläggning och därmed sammanhängande frågor, som anförts i fullmäktiges förenämnda skrivelse till Bankoutskottet. Utredningsmännen konstaterar, att riksbanken äger lämplig industrimark i Tumba och att en exploatering av denna mark i anslutning till den där befintliga pappersindustrin är väl motiverad. Området har ett centralt läge inom Tumba samhälle med goda kommunikationsmöjligheter. Erforderliga ledningar för vatten, avlopp, ånga och elektricitet finns framdragna genom bruksområdet; anslutning kan även ske till kommunens ledningsnät. Ett mera rationellt utnyttjande av områdets allmänna resurser är vidare enligt utredningsmännens mening givetvis av värde för den där befintliga pappersindustrin.

Utredningsmännen övergår här efter till att behandla frågan om betydelsen av sedeltryckeriets förflyttning till Tumba ur synpunkten av pappersbrukets fortsatta verksamhet. De omnämner därvid, att årsproduktionen vid pappersbruket, cirka 1 000 ton, är mycket liten även med hänsyn tagen till att det här rör sig om högvärdiga pappersprodukter. Under de senaste åren har verksamheten, framhåller utredningsmännen, karakteriserats av en intensifierad marknadsföring med en målmedveten inriktning på ett mindre antal lönsamma huvudprodukter, varigenom förbättringar uppnåtts i rörelsens ekonomiska utfall. Även om en sådan koncentration innebure en för ett litet pappersbruk nödvändig specialisering med relativt tillfredsställande resultat på kort sikt, ger emellertid enligt utredningsmännen den alltmer hårdnande konkurrensen inom pappersindustrin vid handen att pappersbruk av Tumbas storleksordning på längre sikt ej kan drivas lönsamt. Utredningsmännen erinrar om att inom pappersindustrin under den senaste tiden ett flertal ägandeförändringar och sammanslagningar ägt rum såväl på produktions- som försäljningssidan i syfte att motverka kostnadsstegringarna. Bland sådana koncentrationer märktes även integration av olika företagsenheter, som dels ledde till förenklad gemensam förvaltning, dels medförde möjlighet till ökad förädlingsgrad. En motsvarande möjlighet föreligger enligt utredningsmännen även för riksbankens industrier genom sammanslagning av pappersbruket och sedeltryckeriet. Utredningsmännen finner att en dylik sammanslagning kunde medföra betydande kostnadsbesparingar, i första hand på

personalsidan men också genom gemensamma inköps-, försäljnings- och underhållsorgan. En integration av pappersbruket och sedeltryckeriet skulle även möjliggöra ett bättre utnyttjande av de båda företagens produkter genom en långt driven förädling i form av högklassiga papperssorter med högvärdigt tryck.

Utredningsmännen har under hänvisning till verkställda expertundersökningar rörande personalbehovet efter en förflyttning av sedeltryckeriet till Tumba uppskattat kostnadsbesparingen för bruket och tryckeriet i förhållande till nuvarande organisation och med utgångspunkt från 1965 års löner till ca 450 000 kronor per år. Därvid har utredningsmännen förutsatt att pappersbruket och sedeltryckeriet skall sortera under gemensam chef och även i övrigt i möjligaste mån utnyttja gemensamma anläggningar och personal.

Utredningsmännen sammanfattar sin uppfattning i förflyttningsfrågan sålunda, att utredningen entydigt indikerar att en sammanslagning av pappersbruket och sedeltryckeriet skulle medföra obestridliga integrationsvinster på personalsidan och kan rekommenderas även i övrigt med hänsyn till förefintliga tekniska utvecklings- och samordningsmöjligheter. De betonar också att de relativt stora förändringarna i organisationsmönstret som en utflyttning av sedeltryckeriet till Tumba möjliggör underlättar en radikal rationalisering av verksamheten. Då flyttningen sker inom Stor-Stockholmsområdet anser utredningsmännen att man inte behöver befara att förlora nyckelpersonal, som det skulle vara svårt att ersätta.

b) *Frimärkstryckeriet*. Utredningsmännen har funnit att den nuvarande samordningen av frimärkstryckeriet och frimärksförrådet — båda för närvarande inrymda i postverkets huvudkontors lokaler i Stockholm — fungerar väl ur intern transport- och allmän distributionssynpunkt. Den enda kostnadsbesparing som påvisbart uppkommit vid en förflyttning av frimärkstryckeriet till Tumba skulle enligt utredningen vinnas på den administrativa sidan och den skulle begränsa sig till ca 50 000 kronor per år.

Utredningsmännen har kommit till den slutsatsen att inga vägande skäl motiverar en dylik utflyttning men tillägger att en sammanslagning i framtiden av sedeltryckeriet och frimärkstryckeriet är möjlig.

c) *Myntverket*. Utredningsmännen konstaterar att förutsättningarna är helt anorlunda när det gäller frågan om utflyttning från nuvarande lokaler i kvarteret Kungl. Myntet i Stockholm till Tumba av den del av mynt- och justeringsverkets nuvarande verksamhetsområde som hänförs till mynt- och medaljtillverkningen. Efter att ha erinrat om att den utredning beträffande myntverkets lokalisering, som verkställdes inom statskontoret och av statskontoret överlämnats till Kungl. Maj:t med skrivelse i mars 1967, innefattar förslag om mynt- och medaljtillverkningens utflyttning till Tumba, uttalar utredningsmännen sin obetingade anslutning till detta förslag. Beträffande organisationsformen anser utredningsmännen att man visserligen väl kunde tänka sig här avsedda tillverkning som en produktionslinje inom en utvidgad företagsenhet i Tumba, omfattande även pappersbruket och sedeltryckeriet. De har dock inte funnit riktigt att förorda en sådan lösning innan resultatet av pågående utredning om mynt- och justeringsverkets övriga funktioner föreligger. Man tänker sig i stället att till en början ifrågasättande tillverkningsgrenar, utflyttade till Tumba, skulle tillsvida underställas mynt- och justeringsverket, men att på längre sikt en sådan anordning skulle kunna vidareutvecklas till en total integration med den av utredningsmännen föreslagna enheten pappersbruk—sedeltryckeri. Besparingen i personalkostna-

der, inklusive bevakning, genom den interimistiska lösningen har av utredningsmännen uppskattats till ca 100 000 kronor per år.

Företagsformen. Utredningsmännen anser att mycket talar för att den utvidgade tillverkningsenheten vid Tumba, d. v. s. det sammanslagna pappersbruket och sedeltryckeriet, bedrivs i bolagsform. Man framhåller, att styrelsens och företagsledningens möjligheter att leda en industri inom pappers- och tryckeribranschen bäst tillgodoses i bolagsform och att hittills vunna erfarenheter efter bildandet av AB Tumba bruk inte jävar detta påstående. Enligt utredningsmännen förefaller det också naturligt att de anställda i ett industriföretag, som dagligen konfronteras med inom industrin förekommande frågeställningar, tillhör de fackorganisationer som företräder vederbörande bransch. För att tillvarata de bättre förutsättningar att utveckla sina produkter och intensifiera sina försäljningsansträngningar som vinnas genom den utvidgade enheten fordras, framhåller utredningsmännen, god kontakt med den övriga industrivärlden, en kontakt som bäst uppnås genom den flexibilitet och snabbhet i beslutsprocessen som bolagsformen medger. Företaget skulle både affärs- och redovisningsmässigt uppträda analogt med övriga bolag inom branschen och resultatmässigt jämföras med dessa. Det är utredningsmännens uppfattning att en sammanslagning av pappersbruket och sedeltryckeriet till ett aktiebolag skulle ge riksbanken de bästa förutsättningar att få en rättvisande bild av dess industriella verksamhet och att uppnå en optimal lönsamhet för denna.

Investeringsfrågor m. m. Utredningsmännen har låtit verkställa utredning rörande det lokalbehov som kommer att föreligga vid en utflyttning av sedeltryckeriet till Tumba samt en förläggning dit även av mynt- och medaljtillverkningen. Förslag har också framlagts rörande placeringen av erforderlig nybyggnad, varjämte ritningar och beskrivningar företetts rörande byggnadens utseende och de erforderliga lokaliteternas förläggning inom byggnaden. Målsättningen har därvid varit att förlägga byggnaden så att den ansluter till en långsiktig planering av det nuvarande bruksområdet med hänsyn dels till den för området fastställda generalplanen, dels till en ändamålsenlig disposition av såväl de befintliga som de blivande industribyggnaderna och dels till miljöfrågor. Efter att ha övervägt olika tänkbara alternativ har utredningsmännen stannat vid att nybyggnaden bör ligga utefter Bruksgatan i nära kontakt med nuvarande industribyggnader. Den föreslagna byggnaden för tryckeriverksamheten omfattar mot öster (Eriksbergsvägen) tre våningsplan och mot väster två våningsplan, varjämte ritningarna upptar en överbyggd våning avsedd för luftkonditioneringsanläggningar m. m. Sammanbyggd med denna huvudbyggnad skall enligt förslaget ligga en lägre byggnad, avsedd för personalutrymmen m. m. Den totala golvytan uppgår till ca 8 500 m² och volymen till ca 43 250 m³. Räknat efter 185 kr. per m³ blir kostnaden för de nya byggnaderna 8,1 milj. kr. Till detta belopp får läggas konsultkostnader samt kostnader för elektriska anläggningar, konditionerings- och VVS-anläggningar m. m. på sammanlagt 4,9 milj. kr. Totalkostnaden för sedeltryckeribyggnaderna blir sålunda, räknat efter 1965 års prisnivå, 13 milj. kr., motsvarande 300 kr. per m³ byggnadsvolym. Efter 1967 års prisnivå har denna totalkostnad angivits till 13,8 milj. kr.

I anslutning till lågbyggnaden för sedeltryckeriet kan enligt utredningsmännens förslag uppföras en byggnad för mynt- och medaljtillverkningen. Planeringen av denna byggnad har skett med utgångspunkt från statskontorets beräkning rörande

lokalbehovet, och utredningsmännen har åsyftat sådan förläggning av lokaliteterna att billigast möjliga driftkostnader skulle uppnås. Byggnaden, som dock ej detaljplanerats, skulle uppta en volym av 12 500 m³ och totalkostnaden har i 1965 års prisnivå uppskattats till 3 milj. kr.

Därutöver föreslår utredningsmännen en invändig ombyggnad av det s. k. Klockhuset, en beträffande exteriören kulturhistoriskt skyddad 1700-talsbyggnad, som efter ombyggnaden skulle lämpa sig till huvudkontor för pappersbruket och sedeltryckeriet. Ombyggnaden beräknas draga en kostnad enligt 1965 års prisnivå av 1 milj. kr. (1967 års prisnivå 1,1 milj. kr.). Slutligen föreslås en utvidgning av det vid bruket nu befintliga bergsskyddsrummet, så att det blir tillräckligt även för den ökade personalen, för en kostnad av ca 0,2 milj. kr.

Totalkostnaden för sedeltryckeribygnad, ombyggnad av »Klockhuset» samt utvidgning av skyddsrummet skulle alltså enligt 1965 års prisnivå uppgå till 14,2 milj. kr. (1967 års prisnivå 15,1 milj. kr.); om mynt- och medaljtillverkningen också flyttas till Tumba skulle därtill komma 3 milj. kr. (1965 års nivå).

Till dessa belopp skall läggas kostnaderna för *flyttning* av sedeltryckeriets nuvarande maskinutrustning m. m. till Tumba, vilka kostnader uppskattas till ca 0,4 milj. kr.

Lönsamhetsberäkning. Utredningsmännen konstaterar att mot den årliga besparingen vid en utflyttning av sedeltryckeriet till Tumba, enligt 1965 års prisnivå uppskattad till 0,45 milj. kr., skall ställas den sålunda beräknade investerings- och flyttningskostnaden, tillsammans ca 14,6 milj. kr. (15,8 milj. kr. enligt 1967 års prisnivå), varvid räntabiliteten framstår som begränsad. Vid en bedömning bör man dock enligt utredningsmännens mening beakta bl. a. effekten ur vinstsynpunkt av den ökade konkurrenskraft, som sammanslagningen skulle komma att innebära. Utredningsmännen finner att det i själva verket ej torde vara vanligt att en inom viss — begränsad — tid nödvändig förflyttning kan astadkommas så bra som här är fallet med samtidigt tillgodoseende av administrativa fördelar. Man erinrar också om att, när man bedömer projektets totala räntabilitet och finansiering, hänsyn måste tas dels till värdet av sedeltryckeriets nuvarande tomt och byggnad och dels till att en avflyttning från sedeltryckeriets nuvarande tomt under alla förhållanden förr eller senare blir ofrånkomlig, med andra ord att kostnaden härför måste bäras under alla förhållanden.

Maskinanskaffning. Efter att ha konstaterat, att anskaffandet (år 1960) för sedeltryckeriet av en helrotationsmaskin, som från sedelpappersrulle i en maskingenomgång trycker helt färdiga sedlar, visat sig vara en utomordentligt rationell och lönsam investering uttalar utredningsmännen att det torde vara riktigt att även i fortsättningen utföra sedeltryckningen från rulle. Det synes utredningsmännen nödvändigt att inom den närmaste tiden planera nyanskaffning av maskinutrustning för tryckeriet, baserad på samma princip. Man påpekar att den nuvarande maskinen har en kapacitet som ungefär motsvarar nuvarande behov av sedlar (i valörerna 10, 50 och 100 kronor) och att det vid större maskinhave-rier kan bli kritiskt att basera nästan hela sedelproduktionen på en enda maskin-enhet.

Utredningsmännen påpekar vidare, att sedeltryckeriet för närvarande saknar utrustning för att mottaga vissa beställningar av värdetryck. Redan i samband med utflyttningen av sedeltryckeriet erfordras enligt utredningsmännen ny maskinutrustning till en kostnad av ca 2,8 milj. kr., vari ingår rotationsmaskin för torroffsettryck (värdetryck) för ca 2,1 milj. kr.

På något längre sikt krävs enligt utredningsmännen anskaffande även av en rotationsmaskin för koppartryck, avsedd främst för tryckning av sedlar i högre valörer. En dylik maskin är kostnadsberäknad till ca 1,1 milj. kr. Härtill kommer kompletterande utrustning för ca 500 000 kr. Därutöver upptar kostnadsberäkningen ca 325 000 kr. för inventarieanskaffning samt för oförutsedda utgifter.

Personal- och bostadsfrågor. Utredningsmännen har funnit det sannolikt att den övervägande delen av sedeltryckeriets personal kommer att bibehålla sin anställning efter tryckeriets utflyttning till Tumba. Erforderlig nyrekrytering i Tumba av kvinnlig personal anses ej komma att innebära svårigheter, medan förutsättningarna för rekrytering av manlig arbetskraft visserligen ej bedömes vara lika goda men dock acceptabla. Vid sin bedömning har utredningsmännen utgått från erfarenheter av den nuvarande arbetskraftssituationen vid pappersbruket. Utredningsmännen utgår också från att det finns goda förutsättningar att i samarbete med den centrala verkstadsskolan i Tumba bereda möjligheter till vidareutbildning av såväl pappersbruks- som tryckeripersonal, något som utredningsmännen finner vara väsentligt både för personalrekryteringen och för trivseln i företaget.

Utredningsmännen påpekar att den tecknade relativt gynnsamma bilden beträffande arbetskraftssituationen gäller endast om bostadsfrågan kan lösas på ett tillfredsställande sätt. De omnämner att AB Tumba bruk för närvarande disponerar över ca 100 bostadslägenheter. Underhandskontakter, som utredningsmännen haft med de kommunala myndigheterna, har givit vid handen att Botkyrka kommun är beredd att tillgodose behovet av ytterligare bostadslägenheter, varför man ej behöver räkna med bostadskostnader i direkt anslutning till en omlokalisering av sedeltryckeriet (och myntverkets mynt- och medaljtillverkning).

Fullmäktige

De av fullmäktige tillsatta utredningsmännen har såsom av det föregående framgår kommit till den bestämda uppfattningen, att en flyttning av *sedeltryckeriet* från Stockholm till Tumba är lämplig och att intet annat tänkbart alternativ skulle erbjuda tillnärmelsevis lika stora fördelar. Utredningsmännen har med andra ord kommit till samma mening som fullmäktige förfäktade i sin förenämnda skrivelse den 5 november 1964 och som kan sägas ha vunnit instämmande från samma års bankoutskott och riksdag. Enligt fullmäktiges mening grundar sig utredningsmännens uppfattning i frågan på ett mycket ingående och allsidigt material och bör därför tillmätas stor betydelse vid frågans bedömning. Det kan väl också sägas att utredningsmännens motivering är övertygande. De har särskilt tryckt på fördelarna ur ekonomisk synpunkt av den föreslagna förflyttningen. Visserligen kan det sägas att den av dem beräknade kostnadsbesparingen vid en integrering av riksbankens båda industrier, ca 450 000 kr. per år enligt 1965 års prisnivå, inte är särskilt betydande i jämförelse med den investerings- och flyttningkostnad — närmare 15 milj. kr. enligt sagda prisnivå (ca 15,5 milj. kr. enligt 1967 års prisnivå) — som man enligt utredningen har att räkna med. Men man får ta hänsyn till att dessa kostnader säkerligen skulle bli högre, om sedeltryckeriet skulle byggas på annan ort, där bl. a. anskaffningskostnaden för tomt skulle tillkomma, och i så fall skulle den årliga kostnadsbesparingen och den betydande fördelen av en integrering på samma plats helt eller delvis bortfalla. Det torde, som utredningsmännen konstaterat, vara ovanligt att en av föreliggande omstän-

digheter — d. v. s. nödvändigheten av att inom några år ha ökat sedeltryckeriets kapacitet, något som inte kan ske på tryckeriets nuvarande tomt vid Norr Mälärstrand — framtvingen förflyttning kan ske under så gynnsamma förutsättningar, tekniskt, organisatoriskt, personellt och ekonomiskt, som i detta fall. Det må i detta sammanhang framhållas att förutsättningar inte torde föreligga för att genom utökning av sedeltryckeriets nuvarande tomt kunna utbygga sedeltryckeriet till tillräcklig kapacitet. En synnerligen väsentlig synpunkt är också, såsom utredningsmännen framhållit, den betydelse som sedeltryckeriets flyttning till Tumba kommer att få för möjligheterna att i fortsättningen utan att åsidosätta sunda ekonomiska principer upphålla verksamheten vid pappersbruket. Visserligen har bruksdriften under de sista tre åren lämnat gynnsammare resultat, ekonomiskt sett, än fullmäktige räknade med i sin ovannämnda skrivelse, detta huvudsakligen tack vare hård rationalisering och skickligt genomförd planering av driften och av produktionsinriktningen. Men det torde inte vara möjligt att med den mycket begränsade kapacitet som bruket nu besitter komma så mycket längre på denna väg. Man nödgas därför befara, att den nuvarande bruksdriften skulle komma att gå med förlust så småningom och därmed förbruka en förefintlig dispositionsfond och lagerreserv, om inte konjunkturen för finpapper under tiden markant förbättras. Genom förflyttningen av sedeltryckeriet och de båda industriernas integrering kan påräknas så stora fördelar, att de ekonomiska förutsättningarna för bruksdriften kommer att på längre sikt avsevärt förbättras. Utredningsmännen har pekat på vinsten av gemensam ledning och administration i övrigt, gemensamt laboratorium, förkortade transporter, gemensam värmecentral och bevakning m. m. Särskilt kan väl understrykas betydelsen av att tillverkningen och försäljningen i ett integrerat företag kan planeras till gemensam båtnad. En integrering är emellertid inte betydelsefull endast för tillverkningen för avsalu, den kan också vara till fördel för sedeltillverkningen, eftersom en anpassning av de båda däri ingående tillverkningsgrenarna blir lättare att genomföra. Under hittillsvarande förhållanden har detta tidvis kunnat vara ett problem.

Om fullmäktige alltså, i likhet med utredningsmännen, känner sig övertygade om att ett sammanförande av pappersbruket och sedeltryckeriet ger den bästa lösningen av tryckeriets lokaliseringsfråga som står till buds, vill det förefalla som om detsamma skulle gälla även beträffande utflyttningen av mynt- och medaljtillverkningen till Tumba. Såsom ovan nämnts har en dylik åtgärd förordats av statskontoret i den utredning angående mynt- och justeringsverket, som ämbetsverket överlämnat till Kungl. Maj:t. De årliga kostnadsbesparingar, som statskontoret kalkylerat med skulle uppkomma vid en dylik förflyttning, är troligen alltför lågt beräknade. De fördelar som skulle vinnas ur planerings-, förvarings- och transportsynpunkt vid en integrering med riksbankens båda nuvarande industrier måste bli inte obetydligt större än vad statskontoret och utredningsmännen förmodat. För riksbanken, som för närvarande har svårigheter att tillgodose marknaden med skiljemynt i de lägsta valörerna, skulle, om banken finge ansvaret inte endast för distributionen utan även för tillverkningen, möjligheterna öka för en planering av tillverkningen och lagerhållningen. Dessutom skulle förutsättningarna förbättras för att planera och genomföra en gemensam distribution till riksbankens avdelningskontor av sedlar och mynt med sänkta transportkostnader som följd. Den skiss rörande inpassande av en nybyggnad för mynt- och medaljtillverkningen, samordnad med den föreslagna byggnaden för sedeltryckeriet, som vidfogats utredningen, synes ge en lämplig lösning av lokalproblemet, samtidigt som den skulle möjliggöra ett ändamålsenligt utnyttjande av sådana anordningar som med fördel kan göras gemen-

samma. Det undandrar sig dock självfallet fullmäktiges bedömande om en lika god teknisk lösning kan erhållas för samma eller lägre kostnad på annat håll. Fullmäktige vill också erinra om att några konstitutionella hinder inte torde möta för en integrering av nu ifrågavarande tillverkning med bankens industriella verksamhet. Eftersom frågan om bl. a. mynt- och medaljframställningens lokalisering och organisation för närvarande är föremål för Kungl. Maj:ts prövning anser sig emellertid fullmäktige i förevarande sammanhang inte i vidare mån än som här skett böra uttala sig i denna fråga.

Annorlunda ställer sig problemet beträffande frimärkstryckeriet. Något behov av dess förflyttning från nuvarande plats i Stockholm torde för närvarande inte föreligga. Den kostnadsbesparing som skulle vinnas vid en teknisk samordning med riksbankens industrier skulle för övrigt, enligt vad utredningen givit vid handen, bli ganska blygsam och motvägas av vissa olägenheter. Skulle det emellertid bli aktuellt att flytta frimärkstryckeriet från Stockholm torde en förläggning till Tumba böra övervägas.

Vad därefter angår organisationsfrågan vill fullmäktige erinra om att AB Tumba bruk numera äger riksbankens förutvarande markområde vid Tumba med därå uppförda kontors- och fabrikslokaler, bostäder, bergskyddsrum m. m. samt i bruksdriften utnyttjade maskiner och andra inventarier. Det måste därför vara naturligt, för att inte säga ofrånkomligt, att det blir bolaget som också får uppföra de nybyggnader och vidtaga de ändringsarbeten beträffande nu befintliga byggnader, som nödvändiggöres av sedeltryckeriets förflyttning dit och att bolaget blir ägare till nyanläggningarna. Bolaget, som har ett aktiekapital av 25 milj. kronor, i stort sett helt disponibelt för ändamålet, har möjlighet att utan nytt medelstillskott låta verkställa och bekosta de anläggningar och arbeten i övrigt, som utredningsmännen föreslagit.

Sedan den verkställda utredningen överlämnats till bolaget för yttrande, har dettas styrelse förklarat bolaget berett påtaga sig de uppgifter, som skulle föräntas av ett realiserande av utredningsmännens förslag. Styrelsen har vidare uttalat, att det därest utflyttning av sedeltryckeriet komme till stånd vore angeläget att sedeltryckeri och pappersbruk dreves i en integrerad företagsenhet och i bolagsform. Styrelsen är beredd att disponera bolagets aktiekapital för att verkställa för integrerad drift erforderliga investeringar.

Då bolaget sålunda är berett medverka i ifrågasatt avseende bör det enligt fullmäktiges mening ankomma på bolaget att detaljgranska de föreliggande ritningarna till ny- och ombyggnaderna och att, när riksdagens godkännande av sedeltryckeriets förflyttning föreligger, besluta om uppförande av nybyggnad för tryckeriet m. m. De föreliggande förslagen, som utarbetats av erkänt skicklig expertis på industribyggnader, ger enligt fullmäktiges mening en god lösning av lokalproblemen till rimlig kostnad; den nya byggnaden förefaller också att utseendemässigt väl ha inpassats i och anpassats till den nuvarande kulturellt känsliga omgivningen. Det får dock förutsättas att riksbankens ledning får tillfälle att granska de slutliga ritningarna och arbetsbeskrivningarna bl. a. med hänsyn till riksbankens direkta intresse av att valvskonstruktionerna och säkerhetsanordningarna i övrigt blir tillfredsställande.

Som en konsekvens av att det blir bolaget som låter uppföra nybyggnaden för sedeltryckeriet följer att det också blir bolaget som får anskaffa de nya maskiner och den utrustning i övrigt som kommer att behövas i samband med sedeltryckeriets utflyttning. Utredningsmännens förslag till komplettering av sedeltryckeriets nuvarande maskinutrustning är enligt fullmäktiges mening väl avvägda och bör komma till stånd i huvudsak i den turordning som utredningsmännen tänkt sig. Fullmäktige vill i detta sammanhang erinra om att sedeltryckeriet hittills tycks

ha väl hävdat sig på marknaden för värdetryck, och tryckeriet bör med ökad och förbättrad maskinutrustning ha än större möjligheter att driva en lönsam verksamhet på detta område. Att avsalutillverkningen bibehålles och utvecklas är av stor vikt inte endast med hänsyn till tryckeriets ekonomi utan även för att ge personalen ökade kunskaper och erfarenheter på värdetrycksområdet och därmed göra den mera skickad också för huvuduppgiften, nämligen sedelframställningen.

Om alltså fullmäktige utgår från att bolaget skall sköta och bekosta nyinvesteringarna i byggnader och maskinutrustning följer därav inte automatiskt att bolaget också skall omhänderha driften vid sedeltryckeriet. Fullmäktige vill erinra om att riksbanken, som en nödfallsutväg, för närvarande själv handhar driften vid pappersbruket med egen kollektivavtalsanställd arbetarpersonal men med utnyttjande av bolagets kontors- och fabriksanläggningar och maskinutrustning samt bolagets tjänstemän och förmanspersonal. Att detta arrangemang, som knappast varit rationellt, kommit att genomföras har berott på särskilda omständigheter, berörande anställnings- och avlöningsförhållanden för förstnämnda personal. Eftersom det måste vara naturligt att bolaget — såsom riksdagen vid bolagets tillkomst förutsatt — omhänderhar också driften vid pappersbruket, bör ansträngningar från bolagets — och riksbankens — sida göras att senast när sedeltryckeriet utflyttar till Tumba åstadkomma en ändring i detta i och för sig onaturliga förhållande. Därav följer att fullmäktige finner det ur riksbankens och bolagets synpunkt självfallet att utgå från att tryckeridriften vid Tumba också skall ske i bolagets regi. Endast därigenom blir det möjligt att bedöma verksamhetens resultat i jämförelse med privat verksamhet i samma bransch. Det bör tilläggas, att fullmäktige utgår från att ändringen i organisationsformen inte för den därav berörda personalen skall föranleda försämring av de totala anställningsvillkoren, men fullmäktige vill erinra om att dessa villkor är en avtalsfråga.

Godkännes vad nu sagts blir det också bolagets sak att ombesörja och bekosta flyttning av sedeltryckeriets maskiner och utrustning i övrigt från Stockholm till Tumba. Det synes rimligt att bolaget därjämte till riksbanken betalar ersättning för den övertagna utrustningen med belopp, varom överenskommelse kan träffas mellan riksbanken och bolaget, därvid bokföringsvärdet i sedeltryckeriets bokföring torde kunna ligga till grund.

Däremot är det självklart att eventuella kostnader, som kan sammanhånga med ett ändrat utnyttjande av sedeltryckeriets nuvarande byggnad, måste täckas av riksbanken, som å andra sidan får tillgodogöra sig de hyresbelopp som kan komma att utfalla vid en eventuell upplåtelse av byggnaden, helt eller delvis, till annan. Det är emellertid för tidigt att nu uttala sig om vad som bör ske med byggnaden sedan sedeltryckeriet avflyttat.

Vid bifall till de sålunda framlagda förslagen kommer bolagets aktiekapital att i stort sett åtgå för att täcka kostnaderna för nyanläggningar och investeringar för tryckeridriften. Vad som kan återstå kommer att utgöra en önskvärd reserv dels som driftkapital för den integrerade pappersbruks- och tryckerirörelsen och dels för nyinvesteringar i pappersbruket. Enligt vad fullmäktige inhämtat har man inom bolaget vissa tankar på att modernisera och utöka maskinparken för papperstillverkningen. Beslut av bolagets styrelse föreligger dessutom att för ca 3 milj. kr. upprusta bostadsbeståndet. Eftersom planerna för maskinparkens tekniska förnyelse hittills inte närmare konkretiserats är det ej möjligt att kalkylera hur stort medelsbehovet härför kan bli. Fullmäktige anser emellertid att det skulle vara oklokt att nu föreslå minskning av bolagets aktiekapital.

Om riksdagen bifaller vad ovan föreslagits bör anordningar vidtagas så att utflyttningen kan genomföras snarast möjligt och senast år 1970. Tills utflyttning

skett torde nuvarande organisationsform få bibehållas, innebärande bl. a. att riksbankens industristyrelse får handha ledningen av sedeltryckeriet. Det förutsättes att åtgärder under tiden bör komma till stånd för att förbereda utflyttningen och uppnå en lämplig samordning av verksamheten i de båda industrierna, en sak som det får ankomma på riksbanken och bolaget att åstadkomma.

Under hänvisning till det anförda får fullmäktige hemställa, att Bankoutskottet ville föreslå riksdagen besluta, att riksbankens sedeltryckeri skall förläggas till Tumba och att det där skall få ankomma på AB Tumba bruk att i huvudsaklig överensstämmelse med vad utredningsmännen och fullmäktige föreslagit vidtaga de åtgärder som därav föranledes.

Stockholm den 17 januari 1968

Å Fullmäktiges vägnar:

KJELL-OLOF FELDT

/Karin Winberg

Närvarande:
för sedeltryckeriet

för CPF avd. 16

för TCO och SR

Protokoll fört vid extra sammanträde med lokala företagsnämnden vid riksbankens sedeltryckeri tisdagen den 19 december 1967.

Herr S. Gideon
» Å. Eldh
» T. Odin
» S.-B. Ribbing
» T. Starrin
» L. Dahlström
» T. Lodebeck
Fru H. Lindblom
Herr G. Löfgren
» L. Nyström

§ 1.

Föregående protokoll

Föregående protokoll, som justerats av nämndens ledamöter, lades till handlingarna.

§ 2.

Procedurfråga

Beslöt nämnden följande procedur. Herr Gideon skulle utan att i övrigt delta i diskussionen leda genomgången av det förslag angående sedeltryckeriets eventuella utflyttning till Tumba, som anmäldes vid företagsnämndens sammanträde den 5 december 1967. Efter varje avsnitt i utredningen skulle nämndens ledamöter beredas tillfälle att yttra sig och i protokollet skulle för varje avsnitt redovisas nämndens ståndpunkt.

Efter genomgång av förslaget skulle en allmän sammanfattning göras.

§ 3.

Genomgång av utredningen

Beträffande avsnitten *Uppdrag* och *Tidigare utredningar* hade nämnden intet att erinra.

Beträffande *Allmänna fördelar att ytterligare utnyttja Tumba Bruks område* erinrade nämnden om att de i nämnden representerade personalorganisationerna 1964 beretts tillfälle att inkomma med yttranden över 1963 års lokaliseringsutredningsförslag angående sedeltryckeriets eventuella förflyttning till Sala (se IS 13.10.64). Samtliga personalorganisationer hade därvid avrått från att förlägga sedeltryckeriet till Sala eller annan ort.

Även om företagsnämndens ledamöter sålunda icke velat acceptera lokaliseringsutredningens förslag, kunde dock icke nämnden ansluta sig till utredningsmännens uppfattning, att nu föreliggande förslag innebure något av grundtanken i lokaliseringspolitiken, vilken enligt nämndens uppfattning innebure en utflyttning till ett område med brist på arbetsmöjligheter och överskott på arbetskraft.

Beträffande *Nuvarande verksamhet i Tumba* ansåg nämnden, i likhet med ut-

redningsmännen, att ett pappersbruk av Tumba Bruks storleksordning på längre sikt ej kunde drivas lönsamt. Även om en sammanslagning med sedeltryckeriet komme att minska de administrativa kostnaderna, ifrågasatte nämnden om denna relativt blygsamma besparing på längre sikt komme att förbättra pappersbrukets lönsamhet. Vidare ansåg nämnden, att ett fristående tryckeri torde ha minst lika stora möjligheter att tillverka en god produkt.

Beträffande *Företagsformen vid utvidgad enhet* kunde nämnden icke förorda alternativet bolagsform som den lämpligaste form, under vilken den utvidgade enheten borde arbeta. Nämnden hade nämligen den uppfattningen att riksbanken redan misslyckats i sitt försök att genomföra bolagsformen vid pappersbruket. Nämnden konstaterade att utredningsmännen funnit att de vid Tumba Bruks AB anställda tjänstemännen och arbetsledarna funnit sig väl tillrätta i bolagsformen, men ansåg att utredningsmännen även bort redovisa varför de kollektivavtalsanställda arbetarna vid pappersbruket ej kunnat acceptera en anställning hos AB Tumba Bruk. Vidare ansåg nämnden att det icke vore utredningsmännens sak att rekommendera vilken fackorganisation, som de anställda borde tillhöra.

Nämnden ansåg att förutsättningarna för intensifierade försäljningsansträngningar för tryckeriets del icke skulle bli bättre genom utflyttningen till Tumba och sammanslagningen med pappersbruket. Ej heller kunde företagsnämnden förstå vilka fördelar, som komme att vinnas genom att det sammanslagna tryckeriets och pappersbrukets resultat skulle kunna jämföras med övriga bolags inom *branschen*. Nämnden ansåg att det vore rimligare att jämföra sedeltryckeriet med andra tryckerier och pappersbruket med andra pappersbruk och för detta fordrades ingen sammanslagning.

Beträffande *Organisationsschemat för ett sådant integrerat företag* accepterade nämnden utredningsmännens synpunkt att detta schema vid en eventuell sammanslagning endast borde utgöra lämplig förebild för en framtida organisation och att successiv anpassning skulle ske till organisationsplanen.

Beträffande lämpligheten av en sammanslagning med *Frimärkstryckeriet* och *Myntverket* undandrog sig detta den lokala företagsnämndens vid sedeltryckeriet bedömning.

Utredningsmännen nämner, att frågan om en förflyttning av *Sedeltryckeriet* från dess nuvarande lokaler på Norr Mälarstrand i Stockholm flera gånger tidigare varit föremål för överväganden, men torde diskussionen då ha gällt förflyttning till annan plats i Stockholm. Enligt vad nämnden hade sig bekant vore stadsplanen beträffande kvarteret Kungl. Myntet numera fastställd och en ny trafikled beslutad. Härmed torde det byggnadsförbud som tidigare gällt vara upphävt. I sitt resonemang utgår utredningsmännen från att en utflyttning av sedeltryckeriet under alla förhållanden är nödvändig. Företagsnämnden ville, innan man närmare bedömde de ekonomiska förutsättningarna för en utflyttning, ha frågan om tryckeriets kvarblivande på nuvarande plats närmare utredd.

Enligt nämndens uppfattning torde det nämligen företagsekonomiskt sett vara för tryckeriet fördelaktigare att ligga kvar på nuvarande plats och där endast göra de smärre utvidgningar, som kunde bli befogade på grund av ändrad produktion.

Utredningsmännen anser att en personalbesparing värderad till ca 450 000 kronor skulle bli möjlig vid en sammanslagning av sedeltryckeriet och Tumba Bruk. I denna personalbesparing lär ingå en icke oväsentlig del avseende förenklad bevakning. Förstagsnämnden ville på det bestämdaste avråda från sådana personalbesparingar. Tvärtom ansåg företagsnämnden att en förflyttning av tryckeriet till Tumba borde medföra skärpt bevakning på grund av tryckeriets mera isolerade läge.

Utredningsmännen fastslår att man vid en förflyttning till Tumba ej torde behöva befara att förlora nyckelpersonal, som är svår att ersätta. Företagsnämnden ansåg för sin del att detta vore en fråga om vilka övergångsbestämmelser, som komme att erbjudas sedeltryckeriets personal. I dagens läge med tämligen god tillgång på arbete för väl utbildad tryckeriteknisk personal vore det tänkbart att flera av tryckeriets anställda sökte sig annat arbete, som, även om lönen bleve mindre, dock på grund av höga rese- eller hyreskostnader vid arbete i Tumba gäve en bättre nettobehållning.

Vid granskning av *Beräknade kostnadsbesparingar vid en sammanslagning* fann nämnden, som ovan sagts, att utredningsmännen varit alltför optimistiska särskilt då det gällt beräkningen av nödvändig vaktpersonal. Vidare hade nämnden vid genomgång av Bilaga 1 med bilagor kunnat konstatera att utredningsmännen, utan att ange någon förenklad arbetsrutin, tagit bort två kontrollanter vid sedeltillverkningen samt minskat personalen på lottgranskning och sedelgranskning med sammanlagt tre personer. Då några arbetsrutiner icke redovisats kunde nämnden i övrigt icke bedöma det skisserade personalbehovet, men ansåg nämnden, att man icke kunde räkna med ett så högt belopp som ca 450 000 kronor i besparingar, i all synnerhet som sammanslagningen torde medföra väsentligt ökade lönekostnader på grund av höjda löner eller andra ersättningar.

Beträffande den *Byggnadstekniska samordningen* vore företagsnämnden helt överens med utredningsmännen om att, vid en eventuell utflyttning av sedeltryckeriet till Tumba, det föreslagna industriområdet, ca 30 000 m², är det för ändamålet lämpligaste. Denna mark används för närvarande som fotbollsplan och lekplats för brukets barn. Vid kostnadsberäkningen har utredningsmännen icke medräknat värdet på denna tomtmark.

Vid *Lönsamhetsberäkningen* ansåg företagsnämnden att man borde medräkna även tomtvärdet, varför räntabiliteten torde bli mindre än vad utredningsmännen beräknat, i all synnerhet som kostnadsminskningen på ca 450 000 kronor ej torde komma att uppnås.

Utredningsmännens bedömning av räntabiliteten bygger på en förhoppning om att sedeltryckeriets och pappersbrukets nuvarande vinster på lång sikt skall öka genom den ökade konkurrenskraft, som sammanslagningen skulle innebära. Företagsnämndens ledamöter kunde icke dela utredningsmännens förhoppning i detta avseende. Tvärtom trodde nämnden att en sammanslagning för tryckeriets del skulle komma att innebära ett försämrat konkurrensläge på grund av längre transportvägar och sämre kommunikationer med tryckeriets kunder och marknaden i övrigt. Vid en eventuell utflyttning till Tumba torde det bli nödvändigt med ett försäljningskontor i Stockholm, en kostnad som utredningsmännen icke tagit i beräkning.

Nämnden ansåg liksom utredningsmännen att den enda möjligheten till rimlig räntabilitet vore kraftigt ökade vinster. Men nämnden kunde icke som utredningsmännen hysa någon förhoppning om att sammanslagningen skulle medföra höjda vinster. Då de ökade kostnaderna icke torde kunna föras över på tryckeriets civila kunder bleve det främst Riksbanken, som enligt nämndens förmenande komme att få större kostnader för sedeltillverkningen.

Utredningsmännen tror att värdet av sedeltryckeriets nuvarande tomt och byggnad kommer att väsentligt påverka projektets totala räntabilitet och finansiering. Enligt vad nämnden hade sig bekant skall därest sedeltryckeriet upphör med sin verksamhet vid Norr Mälarstrand till Riksbanken endast återbetalas det belopp å 600 000 kronor, som Riksbanken inbetalat till statsverket för tomtupplåtelsen, samt därutöver ersättning för värdet av den uppförda sedeltryckeribyggnaden.

Nämnden kunde sålunda ej dela utredningsmännens uppfattning att en utflyttning av sedeltryckeriet till Tumba vore företagsekonomiskt motiverad.

I avsnittet *Rekryteringsfrågor och personalprognos* påpekar utredningsmännen den väsentliga skillnaden i genomsnittslön för anställda vid sedeltryckeriet och pappersbruket och tror att denna skillnad kan påverka såväl rekryteringssituationen som kostnadsbilden. Nämnden kunde i detta avseende helt instämma med utredningsmännen och ansåg som tidigare redovisats att bland annat denna kostnadsökning bort reducera utredningsmännens beräknade personalbesparing å ca 450 000 kronor.

Nämnden kunde också helt instämma med utredningsmännen då dessa säger att den relativt gynnsamma bild som de tecknat vad beträffar den personaladministrativa sidan endast gäller under förutsättning att *Bostadsfrågorna* kan lösas på ett tillfredsställande sätt.

Enligt nämndens förmenande måste en tillfredsställande lösning av bostadsfrågorna innebära att de anställda icke genom förflyttningen komme att åsamkas högre bostadskostnader — häri inbegripet resekostnader — än vad de för närvarande hade. Detta måste innebära att den så optimistiskt beräknade personalbesparingen bleve än mera naggad i kanten. Möjligen skulle nämnden kunna tänka sig att de anställda vore villiga att påtaga sig högre bostadskostnader än vad de för närvarande hade om de därigenom kunde komma i besittning av »egna-hem». Men även i detta fall torde man få räkna med vissa personalkostnader för företaget.

Utredningsmännens resonemang om *Utbildningsfrågor* gick helt i linje med företagsnämndens uppfattning.

Beträffande *Tidschema för sedeltryckeriets utflyttning* trodde företagsnämnden i likhet med utredningsmännen att en flyttning av sedeltryckeriet skulle kunna genomföras på ca 15 veckor. Om sedeltryckeriet under åren 1968—1970 kan hålla den produktionstakt beträffande sedlar, som nu hålles, ansåg nämnden att tillfredsställande lager för en flyttning under år 1971 vore skapade.

Med hänsyn till sedeltryckeriets aktuella planer beträffande marknadsföring av vissa nya produkter och därmed sammanhängande nödvändighet att anskaffa nya maskiner, måste, om beslut beträffande utflyttning till Tumba komme att fattas, utflyttningen till Tumba fixeras till någon tidpunkt efter 1 januari 1973. På grund av långt kommen planering beträffande nya pass och körkort, betydelsefulla produkter för sedeltryckeriet, måste sedeltryckeriet senast under år 1969 ha möjlighet att påbörja tryckning av dessa produkter enligt det utarbetade förslaget. För detta fordras en rotationsmaskin av ny konstruktion. Maskinen är redan reserverad i produktionsplanen hos tänkt leverantör. Då detta nya trycksätt beträffande pass och körkort är av oerhört stor betydelse inte bara för tryckeriet utan för hela landet får detta projekt ej fördröjas genom en planerad flyttning under just den tid inkörningen skall ske. Vidare finns riksomfattande planer på en omläggning av utformningen beträffande aktier och obligationer, vilka utgör viktiga produkter i sedeltryckeriets försäljningsprogram. Också för dessa trycksaker fordras tidigare nämnd rotationsmaskin och ett intensivt marknadsföringsarbete.

Företagsnämnden ville därför på det bestämdaste avråda från att — om beslut beträffande förflyttning till Tumba fattas — förflytta sedeltryckeriet till Tumba under de mest betydelsefulla åren för tryckeriet vad beträffar sedeltryckeriets marknadsföring och därmed sammanhängande framtida lönsamhet.

Utredningsmännen föreslår som *Lämpliga förberedelseåtgärder efter beslut om flyttning* att sedeltryckeriet så snabbt som möjligt och helst före utflyttningen in-

ordnas i AB Tumba Bruk. Företagsnämnden ansåg att sedeltryckeriet borde bibehålla nuvarande organisation och fortfarande arbeta som en enhet inom Riksbanken, i all synnerhet som Tumba Bruks nuvarande ekonomiska situation icke torde göra det nödvändigt med en omedelbar sammanslagning.

Beträffande *Utvecklingsaspekterna* och därmed sammanhängande investeringsfrågor ville nämnden understryka att dessa investeringar för tryckeriets del vore lika nödvändiga oavsett om flyttning komme att ske eller ej, men ansåg nämnden att man genom ett ekonomiskt tillvaratagande av nuvarande lokaler samt mindre utbyggnad av fastigheten skulle kunna förverkliga dessa aspekter på tryckeriets nuvarande plats.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis ville företagsnämnden under hänvisning till vad som framkommit vid genomgången av utredningsmännens förslag anföra följande:

1) Företagsnämnden avråder bestämt en utflyttning till Tumba innan en förutsättningslös utredning gjorts angående möjligheterna för tryckeriet att bli kvar på nuvarande plats.

2) Om denna utredning visar att en utflyttning blir nödvändig, denna utflyttning verkställs först sedan sedeltryckeriet kommit i gång med redan planerad ny framställnings- och distributionsmetod för pass och körkort.

3) Företagsnämnden anser att sedeltryckeriet under alla förhållanden bör behålla sin nuvarande företagsform.

4) Oavsett om utflyttning kommer till stånd eller ej bör den i bilaga 3 redovisade investeringsplanen tidsmässigt fullföljas.

5) Om beslut beträffande flyttning fattas bör de anställdas organisationer få möjlighet att förhandla om de flyttningsvillkor som komma att bli oundgängliga.

Vid protokollet

L. Nyström

Justeras

S. Gideon ordf.

A. Eldh

T. Odin

S.-B. Ribbing

T. Starrin

I. Dahlström

T. Lodebeck

H. Lindblom

G. Löfgren